

Noen glimt fra min barndom ved gruveanleggene Sulitjelma-Folldal

Ved Frida Beck Jensen

Jeg så for første gang dagens lys i Sulitjelma 31. oktober 1894. Mine foreldre var prektige og solide foreldre, som jeg hele mitt liv har satt umåtelig stor pris på. Far var fra Stor-Elvdal, mens mor var født i Arjeplog i Nordsverige. Vi var fire søsken - to gutter og to jenter. Guttene var eldst. Den eldste av guttene ble døpt Gustav Fridtjof. Han var gift, men omkom ved ulykke i gruva 1913. Den andre fikk navnet Ole August Robert. Jeg fikk navnet Frida Signora. Her kan det tenkes at min mor har lest diverse romaner, og funnet dette vakre navnet uten å ane at det er spansk, og betyr frue. Når jeg som eldre har reist noen ganger til USA har dette medvirket til lune smil fra passkontrollørene. Min søster heter Inez Helena. For henne passet dette bra, for hun kom til å bosette seg i Amerika etter at hun ble voksen.

Mor var streng, men også rettferdig. Ingen måtte forsyne seg med en kake eller sukkerbit uten at hennes tillatelse var innhentet. Som så mange andre steder den gang, var bjørkeriset forsvarlig plassert på kjøkkenveggen, om behovet skulle bli tilstede.

I Sulitjelma bodde vi i Charlotta, en liten barakke som var beregnet på små familier. Det var tre slike som lå nær i hop, og vår nærmeste nabo var kirka, som lå på en haug som naturlig fikk navnet kirkehaugen. Det var intet gjerde rundt, for gravplassen var langt unna. Både jeg og søster sprang hver dag om sommeren en tur rundt kirka - noenganger under leken satte vi oss på kirketrappa for å hvile. Om søndagene måtte vi gå i kirka - noen ganger sammen med mor, men ofte alene. Muligens var dette for at foreldrene skulle få en fredelig stund hjemme. Mor lærte oss å be fadervår om kvelden - lenge før vi begynte på skolen.

Da jeg var seks år fikk jeg være med i kirka på nyttårsnatten i året 1900. Jeg husker det var mye folk som sang, men jeg var mest opptatt av at noen hadde lånt meg ei fin varm kysehette med mange farver og band, og jeg syntes da at alle måtte se hvor fin jeg var. Min søster var for liten til å være med, så hun lå hjemme og sov.

Nedenfor vår barakke lå en stor hvit bygning, og det var losjen. Før et riktig skolebygg ble ferdig, holdtes det skole på losjen. Mine brødre gikk der i flere år. En eldre familie som hette Årtun bodde i 2. etg. Han var vaktmester, men samtidig var han litt av en forretningsmann. Han kjøpte inn druer i store tønner som var lagt i korkspon, for at de ikke skulle ta skade. Det var annen frukt også, og tønnene sto plassert ved veggen utenfor. Dette ble en alvorlig stor fristelse for alle ungene - også for meg og mine brødre. Årtuns var husvenner av mine foreldre. Han hadde mye gråsprengt hår og skjegg, så vi næret respekt for ham. Ofte kom han hjem og klaget over at ungene stjal frukt, men da svarte mor ham slik: «Sett tønnene dine inn i uthuset og la de ikke stå og friste barna».

Jeg tror ikke det var mange barn ved gruvene som hadde det så fredelig som vi. Vi så aldri far drakk brennevin, og heller ikke forekom det kortspill hjemme hos oss. Etter at jeg ble voksen betrodde mor meg at han som ungkar og nygift både drakk og spilte kort som de fleste andre anleggskarene. Men etter at guttene ble født og ble noen år, tok mor roret og slo fast med fynd og klem, at nå fikk det være slutt med dette, for barna skulle ikke vokse opp og senere minnes en full far komme hjem. Det var nylig stiftet en avholdsforening, og der gikk far inn og fikk festet et merke på trøya. Når han senere ble bydd dram, pekte han på merket og ble alltid respektert.

Da mine brødre ble større, lurte de seg til å spille kort, men vi jentungene oppdaget det og sladret til mor, som omgående lot kortstokken bli flammens rov. Etter dette fikk vi ikke være med guttene når de forsvant, men vi visste meget vel at de hadde laget seg kort av hvite pappstykker. Det hendte nok at mor fant en del av dem, og disse gikk direkte i ovnen.

Det var pent i Sulithjelma den gang. Hegg, rogn og bjørk vokste nær inntil de små brakkene. Veien til Giken - en gruve lenger oppe - gikk ovenfor der vi bodde. Etter at det ble ny skole

med plass til overnatting for barn som hadde lang vei, lå noen fra Giken hos oss når det var stygt vær om vinteren. Det var mye snø i Sulithjelma, brødrene våre gravde lange tunneler i snøen som vi krøp gjennom. Når isen var sterk nok på sjøen, gikk vi på skøyter. Far var smed, og smidde skjær som ble skrudd fast på treplater. Disse knyttet vi til skoene med bånd, og det gikk ganske bra, men vi hadde strenge ordrer om å holde oss nær land. Det gikk båt på Langvannet, så det gikk en dyp og brei råk helt opp til enden av vannet. Her hette det Fagerli, og her lå Smeltehytta. Båten husker jeg de kalte «Gutten».

Når jeg tenker tilbake på min barndom, vet jeg at vi hadde et av de beste arbeiderhjem. Om sommeren laget mor i stand nistekurv og kaffekjele og så drog vi alle på tur. Far hadde også en pen liten båt som vi var med i når været var bra. Guttene rodde mens far leste avisa. Far leste alltid avisene høyt for mor, mens hun stoppet eller lappet klær. De holdt en svensk avis, som jeg synes å huske hette «Nordbottenskurer». I Charlottebrakkka bodde ungkarer, og der var det flere kokker, for det var ei stor brakke. Der gikk det ofte temmelig vilt for seg. Mor hentet grisemat der. Noen ganger kom kokka til mor og klaget sin nød, men da fikk vi unger ikke lov til å være inne, men små ører fanget nå opp en del likevel.

Mor bakte brød til en husvenn av far. Han hette Forshaug og var en trivelig kar med store barter. En gang ga han meg ei krone fordi jeg hadde så pent krøllet hår. Siden passet jeg på å springe inn når jeg så ham komme. Men en dag kom han god og full inn og satte seg på kjøkkenet og snakket mindre pene ord. Da pekte mor på døra og sa: «Nu er det best ni går - vi fødar inte våra barn med stygt prat».

Jeg hørte aldri mor og far kranglet. Vi barn skulle skånes for slikt. Men så en vakker dag kom det store eventyret. Vi skulle reise fra «Sulis». Far hadde lest om at Follidal gruver skulle gå i gang. Nå var min eldste bror konfirmert, og Ole den yngste gikk for presten. Far spurte om arbeid til guttene, men det var ikke tale om på lang tid. Så søkte far seg til Follidal og fikk arbeid som borrsmed, et yrke jeg syntes var storveies - så jeg var snar til å fortelle hva min pappa gjorde.

Reisen til Follidal gikk fint. Vi stoppet et par dager i Trond-

heim, og her var vi bl.a. til fotograf. Vi hadde pene klær og bildet ble bra. Det beror hos meg den dag i dag. Fra Trondheim kom vi til Alvdal hvor vi overnattet på hotell, men neste dag gikk ferden til Gjermundshaug på Plassen. Der hadde far en fetter som ventet oss, og som skulle følge med til setra i Høstdalen. Vi trasket og gikk - tenk å komme på seter. Der var vi i to dager og fikk godt stell. Så fortsatte vi over Høstdalen i strålende sol og kom til Grimsbu, men derfra ble det hesteskysst til Krokhaug hvor vi fikk leiet rom. Dit kom vi 9. juli 1906. Dagen etter var vi tidlig oppe og fikk se bygda i strålende sommersonne. Og humøret var på topp. Vi skulle så ut å prøve å få et sted å bo. Brakkene på gruva var enda ikke ferdige. Jo, det var fort gjort å få hus. Vi møtte en gubbe som hette John Grøtli. Han tok oss med til gården Grøtli, og bød oss et gammelt bakstehus. Våre foreldre tok til takke, men jeg og min søster ble forskrekket. Det var det fullt av melstøv, et lite vindu og en bitte liten gang foran. Stua som lå på en haug foran hovedbygningen kaltes Tronstua. Mor tok det hele med godt humør, gikk løs med langkost, såpe og vann så tilslutt ble det et brukbart «krypinn» for oss et helt år. Men jeg og min søster vantrivdes. Vi gråt og bad til Gud at vi snart måtte få reise tilbake til Sulithjelma igjen, for der hadde vi i allefall kjøkken og en pen stue med elektrisk lys.

En dag fant vi på å springe over noen jorder ned til elva Folla, men på en gard sto det en gammel mann som ropte og fekket med armene. Vi forsto naturligvis ingenting av dette, men far fortalte oss senere at han advarte oss mot å trække ned gresset. Men, sa vi. Det er jo så kort at det når bare skosnuten. I Sulithjelma nådde gras og blomster oss til kneet. Vi prøvde å finne blåbær i nærheten. Jo, vi fant noen blåe bær, men de smakte slett ikke som blåbær. Huff nei, ingenting var slik som vi var vant med. Grøtli var forpaktet bort til en prektig familie som hette Bihaug. De hadde mange barn, og da høsten kom, sendte de bud på oss at vi skulle være hos dem og leke. Dette er et av våre beste minner fra den gang. I dette hjemmet var det mye sang, og vi lærte folkeviseleiker og hadde mye hygge og moro.

Jeg fikk snart ei venninne som hette Mille, og plassen hun var fra hette Smedhaug, ei lita fattigslig og trang stue, men der

manglet det ikke hjerterom. Mye av tiden holdt jeg til hos dem.

Så kom høsten og vi begynte på Kirkekretsen skole. Verket pliktet å holde skole for barna til sine ansatte, men det tok tid før den ble ferdig. Da den ble ferdig, ville ikke jeg og min søster bytte skole, men fortsatte på Kirkekretsen til vi ble konfirmert. Derfor var de fleste av våre barndomsvenner å finne ute på bygda. Våren 1907 var det ferdig en del brakker, og vi fikk flytte inn i et firemannsrom, som var utstyrt med to breie køyesenger. Brødrene lå i den øverste, mens mor og far lå i den nederste. Vi jenter lå på en flatseng som ble skjøvet under nederste køyesengen om dagen. Et lite smalt vindu skaffet et middelmådig lys i rommet. Men gleden ved å bo på verket varte bare noen måneder. I oktober 1907 brøt det ut streik - forøvrig den første i verkes historie - og dette medførte at vi ble jaget ut av bedriftens hus. Vi for vår del fikk rom på Lien gård, ikke langt fra verket, i gammelstua, Her måtte vi dele gjennomgang med en familie som hadde mange snørrete og kjertelsyke barn. Lite hyggelig, men etter ca. 3 måneder ble streiken bilagt og vi flyttet ikke tilbake til verket, men fikk leiet et nytømret hus med kjøkken og to rom som tilhørte Løkken gård.

Et par år senere var det kommet mange dyktige menn og kvinner som syntes synd på barna som bodde å små strange rom, og som var henvist til å leke bare utendørs hele tiden. De kunne ofte også bli vidne til fyll og slagsmål. Det ble stiftet en barnelosje. I de første møtene hengte de på oss regaljer, men disse ble straks fjernet, for det var en losje av Verdandi. Barnelosjen fikk navnet «Fjellblomsten». Nå var Folkets Hus bygget, så ungene hadde et sted å komme sammen, og de var svært ivrige til å møte opp. Drivkraften i å samle barna var blant flere særlig fru Sofie Leverås og Ole Berg. Det ble gjort flere forsøk på å få til noe for barn og ungdom, bla.a ble det startet et buekorps. Min bror Ole arbeidet på laboratoriet som springgutt for å hente kisprøver m.m. På samme sted var det også en tysk kjemistudent som praktikant. Hans navn var Meinhardt Gunther og han ivret svært for å få til et buekorps. Korpset kom i gang med ham som leder og Ole Beck som nestleder. Fane ble innkjøpt og bærer årstallet 1908. Hjemme hos oss strevet disse to ungdommene med å lage seg uniformer.

Rød og blå silke ble klippet og formet. Lederen Meinhardt skulle ha rødt bånd tvers over brystet, mens Ole som nestleder skulle ha blått bånd. Dessuten laget de apaljetter med frynser til å feste på skuldrene. Mange gutter møtte opp og fikk små båtlignende luer på hodet. Uniformer skulle de få med tiden - musikk også. Foreløpig gikk de i takt på verkes område, men dette ble ikke av lang varighet. Klassekampen var allerede i full blomstring, og her lød kampropet «Ned med militarismen». Buekorpset ble tatt for å være av militær karakter. Far kom hjem en dag fra arbeidet og fortalte at flere hadde spurt hva han tenkte på som lot sin sønn være på slikt. Slik var det hos de fleste, og dermed var Buekorpsets skjebne beseglet.

Akkurat på denne tiden var det kommet en dyktig fotograf til verket. Han tok flere bilder av Buekorpset, og ett av dem har jeg i min besittelse, hvor også fanen deres er med.

Boligforholdene dengang var temmelig mangelfulle. I brakkene som etterhvert ble tatt i bruk, var det åtte familieleiligheter i hver, og hver hadde kjøkken og et rom på gjennomsnitt 30 - 40 kvm. Familiene dengang hadde ofte opp til 10-11 barn og da skjønner man at det måtte bli mer enn trangt om plassen. Ungene var av den grunn henvist til å holde seg uten-dørs både vinter og sommer. Dette medførte at en del ble rampete og vanskelige for foreldrene å ha med å gjøre. Samtidig var lønningene små og det var uhyre vanskelig for mange familier å skaffe det nødvendigste til livets opphold for en stor barneflokk.

Arbeiderbevegelsen i Follidal kom i årene framover til å kjempe en drabelig kamp for å få rettet på disse elendige forhold, men det skulle gå en menneskealder før denne kampen skulle begynne å gi resultater som monnet. I dag er boforholdene så gode, at det er umulig å sammenligne med datidens. De brakkene som dengang hadde åtte leiligheter, er i dag ombygget til fire leiligheter. Dessuten yter bedriften tiuskudd til arbeiderne som bygger eget hus. Etter siste krigen er det bygget et stort antall eneboliger. Pene og solide hus.

Ja, dette er noen små glimt som jeg har i erindringen fra min barndom og delvis ungdom. Jeg kan bare tilslutt slå fast at i min levetid er vårt samfunn så totalt forandret til det bedre, at jeg engang faktisk trodde det ikke var mulig.